

Grimm Masalı ‘Balıkçı ve Karısı’nda Ilsebil Adlı Kadın Figürün Tanrı Olma Arzusu (Bir Deusmorfizm Kazısı)

Ahmet Sarı, Erzurum

Öz

Bu makalede, Grimm Masalları’nda “Balıkçı ve Karısı” adlı masalda, Ilsebil adlı figürün Tanrı olma arzusunu araştırmaya çalıştık. İnsanın tarih boyunca Tanrı tasavvuru ve Tanrı düşüncesi, onu gündelik hayatında algılama ve yaşatma tarzı birçok nedenlerden ötürü bazen insanın kendini onun yerine koymasını gerekli kılmıştır. Aynı zamanda da insanın Tanrı olma arzusunun nedenleri, tarihsel örnekleri, dinsel ardil alanlarıyla izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Grimm Masalları, Tanrı, Balıkçı ve Karısı, Tasavvuf, Hinduizm, New-Age.

Abstract

The desire of Ilsebil, a Woman Figure in Grimm’s Tale ‘Fisherman and His Wife’, to be a God.

In this article, we tried to examine the desire of Ilsebil, a figure in "Fisherman and His Wife" from the Grimm Tale, to be God. The perception of God throughout the history of man and in his daily chores necessitates, due to his styles of perception and sustentation, sometimes to put the self into the shoes of God for many reasons. Furthermore, this article attempts to describe the underlying reasons of man's desire to be God with their religious background.

Keywords: Grimm Tales, God, Fisherman and His Wife, Mysticism, Hinduism, New-Age.

“İnsan olduğum için acı çekiyorum ve Tanrı olmak istiyorum”

Bakunin

Yaratılmış bir canlı olarak insanın kendi yaratıcısına karşı hayranlığı hoşgörülebilir bir hayranlıktır. Bir yavrunun annesine hayranlığına benzer bir durumdur bu durum. Canlı ve anaç olan her yaratılmışın içinde doğum sürecini taşıdığı bilinir. Bir vakit sonra doğurduğu yavrusuna karşı şefkati ve sevgisi de canlılara ait bir özellik olarak karşımıza çıkar. Anne karnında doğma sürecini tamamlayıp dünyaya gelen çocuk, anne karnında bir yaratılış evresinden geçer. Spermden, nutfeden, ceninden, embriyoya sonra da dört dörtlük bir yavruya evrilme süreci, doğuşun bir oluşum süreci olarak gözden kaçmamaktadır. Kadınların ve doğuran tüm canlıların rahimlerinde sakladıkları bu muazzam “yaratım süreci”, doğduktan sonra kendisini rahminde taşıyan ve doğuran anneyi bilme ve bulma süreciyle de tamamlanır. Yavru ceylan, yavru kaplan, yavru zürafa anne sütü içer ve gelişim sürecini tamamlar. Anneyi, kendini rahminde oluşturan tanıma ve bilme güdüsüdür bu. O şefkat ve sıcaklık anneden çocuğa, çocuktan anneye

geçer. İnsan bir anneden doğmuş olmanın ergenliğine vardığında artık sonsuz semaya ve gökyüzüne, kâinata bakarak kendisini yaratan, belki de kozmosu yaratan bir Tanrının olduğu arayışına girer. Tanrıyı bilme ve tanıma, onda kaybolma süreci daha sonra insanın karşılaşacağı ihtimallerden sayılır.

İnsanın, kendini yaratan bir Tanrıya bağlılığı haricinde tasavvufta “Enel Hak” (Ben Hakk’ım)¹ kavramıyla fenafillâh mertebesiyle önümüze konulan Tanrıda yitip gitme, Tanrıda kaybolma, onda erime duygusu ve bu duyguya benzeyen ama kişinin benliğinin büyümesi ve egosunun kabarmasıyla Tanrı olma arzusu taşıdığı da bilinen bir gerçektir.

Tarihte, uygarlıklar boyunca birçok insan kendini Tanrıyla denk tutmuş, kendisini Tanrı olarak görmüş, “Ala Tanrı”, “Ala Rab” olmakla insanların gözünü korkutmuştur.² Bu makalede insanların kendilerini Tanrı olarak görme arzularını ele alacağız ve “Tanrı Olma Arzusu”nun insanda hangi duygularla, hangi şartlarla ortaya çıktığını araştıracağız. Bu duygunun temelini psikolojik, sosyolojik, tıbbi, kültürel, dinsel nedenlerle mi ortaya çıktığını etüd edip Grimm Masalları’nda “Balıkçı ve Karısı”³ adlı masalda da bu duyguyu ve arzuyu açıklamaya çalışacağız.

İnsanın yeryüzünde Tanrıyı temsil ettiğine dair örnekleri Latin, Romalı, Çin ve Japon kaynaklarından görme olanağımız mevcut. Dünyada kurulu bir düzen inşa etmek isterseniz, gücünüzü de büyütmeniz gerekir. İster inanın ister inanmayın, inanma güdüsünün insanın içinde doğuştan belki de ontolojik açıdan var olduğu da gözden kaçmamaktadır. Peygamberlerin kendilerini Tanrı’nın vekili, kulu ve hizmetçisi olarak gördükleri gerçeği yanında politik ve siyasi tarihlerde hele de savaş tarihlerinde Romalı hükümdarların daha sonra Çin ve Japon hükümdarların da kendilerini Tanrı’nın yeryüzündeki kralı ve imparatoru (kayzeri) olarak gördükleri bilinir. “Gottkaiser” (Tanrı kralı), ya da “Gottkönigtum” (Tanrı Krallığı) olarak da anılan bu kral/lıklar sakral bir hükümlerliği fikirlerini de yaymaya çalışmaktadırlar. Gelişmiş kültürlerden çok çok uzak kültürlerdeki insanlarda, doğaya sınıksız bağlı klanlarda, hayat felsefelerini doğanın yüceltilmesine, büyüye, toteme bağlanmış büyük ailelerde, boylarda, klan ve kabilelerde; Helen dönemde, uzak doğuda ve Eski Latin ve Eski Roma dönemlerinde görülen bir durumdur bu. Dalai Lama’nın bugün Tibet Budizmi’nde hala kendini Tanrı-kralı olarak görmesi buna bağlanabilir. Tibetlilerin inancına göre, Dalay Lama, Mahayana Tanrısının dünya üzerindeki görünüşüdür. Tanrının ruhu, Dalay Lama’da yaşamaktadır. Ölümsüzdür, çünkü öldüğünde ruhu başka Dalay Lama’lara geçeceğine

¹ İmam-ı Gazzali, *El Münkizü Mined-Dalal*, Hakikat Kitapevi, İstanbul 2007, s. 217.

² Naziat Suresi 24. ayetinde Firavun halkına: “Ben, Sizin en Yüce Rabbinizim dedi” denir. Bkz. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. (Haz. Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Doç. Dr. Ali Turgut), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 583.

³ Grimm Kardeşler, *Grimm Masalları I*, (çev: Kamuran Şipal) YKY, İstanbul 2003, s. 130-140.

inanılır. ⁴ Dalay Lama ölünce, içindeki Kutsal (İlahi) Ruh'un, en az 49 günlük geçen bir zamandan sonra yeniden bir çocuğun vücuduna girdiğine inanılır. Bugüne dek 14 kez de bunun böyle olduğu inancı vardır.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanoğlunun gücü de artmıştır. Bin sene öncenin teknolojiyle nerdeyse her gün yeni bir icadın ve buluşun gerçekleştiği milenyum dönemi teknolojisini yan yana koymak elbette hatalı olur. Sadece gündelik hayatlarımızda taşımacılıktan, ev düzenlemesine kadar; iç mimariye ait teknolojiden, erişim, bilişim alanlarındaki gelişmelerle tıp sahalarındaki gelişmeler de eskisine nazaran kat kat artmıştır. Bugün artık hücrelerin, DNA'ların klonlandığı, GDO'lu ürünlerin klonlandığı ve bu meyvelerin sebzelerin hücreleriyle oynanarak yeni yeni meyveler sebzelerin türetildiği düşünülecek olursa, geldiğimiz noktada insanın özünde yer edinmiş "Tanrı gibi yaratma arzusu"nu bu örneklerde görme olanağımız olur. Belki de "Dolly" adlı memeli ilk koyunun klonlanmasıyla başlayan ve klonlama işlemi zamanında da birçok dini grupların karşı çıktığı "hayvanın (canlının) genetiğiyle oynamama yasağı" bir şeyi öngörmekteydi. Bu tarz genetik, hücre, DNA klonlama ve yapay hücreler elde etme girişimleri kısa süre sonra şayet bu alanda başarılı da olunursa insanlara aktarılacaktı. Embriyo ve kök hücre bilimindeki gelişmeler insanın kendini yaratıcı, yeni can oluşturucu güce yakın gördüğü bilgisini de sunacaktır bizlere. Bunun mümkün olup olmadığından çok, etik olup olmadığı bugün hala tartışılmaktadır. Bir şey dikkate değerdir ki o da, insanın içinde bir şeyler yaratma isteği, Tanrı gibi bir şeyler oluşturma isteği, belki de varolanlardan yeni bir şeyler oluşturma isteği bu gelişmelerden de görülmektedir.⁵

Bu sadece modern, postmodern dönemlerde böyle değildir. Kadim Yunan mitolojisinde insandan Tanrı olduğu, Tanrıların antropomorfize edildiği ve farklı farklı güçlerle donatıldığı göz önüne alınacak olursa, Zeus'tan Afrodite'ye kadar insan suretinde Tanrıların varlığını bir yana bırakıp, Tanrı gibi insan yaratma arzusunu gösteren insanlara bakmakta fayda olacağı kanaatindeyiz. Prometheus'un ve Pygmalion'un burada diğerlerine nazaran sanki farklı bir işlevi olduğu görülür. Zaten figürler Antik Yunan'da, varlığı "Tanrı olan" (tam Tanrı), "yarı Tanrı olan" ve "Tanrı olmayan", "ölümlü bir insan olan" olmak üzere tasnif edilecek olursa Promete'nin genelde Tanrılardan ateşi çalıp insanlara hediye etmesi ve bu yüzden de ömür boyu hergün bedenindeki ciğerlerini bir akbabanın ya da kartalın yeme cezasıyla cezalandırılması hususundan çok onun bir Tanrı gibi insan yaratma edimine dikkat çekmekte fayda

4 Klaus Sagaster, Karénina Kollmar-Paulenz, Christian Peter, *Tractata Tibetica et Mongolica: Festschrift für Klaus Sagaster zum 65. Geburtstag.*, Monographienreihe zur Geschichte, Kultur und Sprache der Völker Ost- und Zentralasiens, Otto Harrassowitz Verlag, 2002, s. 209.

5 İnsanın tıpta ve biyolojide Tanrıyla yaratıcılıkta savaşımına dair en iyi kitaplardan biri Jens Kersten'in "Das Klonen von Menschen: eine verfassungs-, europa- und völkerrechtliche Kritik" adlı çalışmasıdır. Bu kitapta klonlamayla, biyolojik klonlamayla, hayvan ve insan klonlanmasıyla ilgili çok güzel yazılar yer alır. Bu kitapta yaratıcılık, insanın yaratma edimini incelemesi bakımından da dikkate şayan görüşler yer alır: Bunun için bkz. Jens Kersten, *Das Klonen von Menschen: eine verfassungs-, europa- und völkerrechtliche Kritik*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 2004, 624 s.

olacağı kanaatindeyiz.⁶ Zeus'un Prometheus'u Olympos'daki ölümsüzlerin arasına alması; Prometheus'un Zeus ve arkadaşlarına karşı kin beslemesini sağlamıştır. Dedelerinin öcünü almak için, kendi gözyaşıyla yoğurduğu balçıktan ilk insanı yaratmış ve sonra onun acizliğine acıyarak, Hephahistos (Ateş Tanrısı) alevler saçan ocağından bir kıvılcım çalmış ve insanlara hediye etmiştir. Pygmalion'un hikâyesinde de bir Tanrı gibi insan yaratmanın izleğini görebiliriz. Antik Yunan'da işini seven bir heykeltıraş, bir gün bir kadının heykelini yapar ve yaptığı heykele âşık olup ona "Galatea" (uyuyan aşk) ismini verir. Giysiler ve mücevherlerle donatır onu. Bu sırada evindeki heykele benzeyen bir eşi olsun diye sık sık Afrodit'in tapınağına gidip tanrıçaya dua etmektedir. Afrodit sonunda heykeltıraşın dualarını kabul eder ve heykel biraz da kendine benzediğinden dolayı heykeli canlandırmaya karar verir.⁷ Bundan sonraki kısım iki şekilde anlatılır:

1- Pygmalion eve döndüğünde heykeli canlanmış bulur ve ayaklarına kapanır, Galatea'da ona bakarak gülümser. 2- Pygmalion, heykeli öperken heykel birden canlanır ve onun öpücüğüne karşılık verir. Sonra evlenirler, Afrodit'e şükranlarını sunmayı unutmazlar ve Afrodit de karşılık olarak onlara mutluluk, sevgi ve sıcak bir yuva bağışlar. Konu zaten daha sonraları Hollywood'da Mary Shelley'in romanı ve Kenneth Branagh'ın yönetmenliğini yaptığı "Frankenstein"ıyla; Ridley Scott'un "Blade Runner" (Bıçak Sırtı) filmleriyle yeniden işlenmiştir.⁸ Daha sonra da Tom Shadyac'ın yönettiği başrollerinde Jim Carrey ve Morgan Freeman'ın oynadıkları "Bruce Almighty" (Aman Tanrım) filmiyle konu yeniden gün yüzüne çıkar. Filmde durmadan Tanrıya yakaran ve hayatından hoşnut olmayan Bruce Nolan'ın yakarışlarını duyan Tanrının (Tanrı rolünde siyahî Morgan Freeman oynamaktadır) bir haftalığına görevi kuluna vemesi konulu film bu film. Bruce bir tv muhabiridir, bu muhabir her şeyden şikâyet etmekte ve tanrıya her saniye yakarmaktadır. Tanrı bir gün bu haykırıışlara cevap verir ve Bruce'un karşısına insan olarak çıkar. Kısa bir süreliğine kendi gücünü Bruce'a verir ve Bruce artık bir Tanrı olmuştur. Film, insanın Tanrı oluşluğuna ve insanın Tanrı olma arzusuna dair bir komedidir, fakat dinler tarihine ve insanın Tanrı olma arzusuna dair ince eleştiriler de içerir.

Elbette dinlerin de, kendilerine bağlı olan insanlar üzerinde, hele de Tanrı olma arzuları sürecinde katkıları olduğu gözden kaçmaz. Doğu dinleri "Kâmil İnsan" profilleri çizerken, insanın tüm bedensel hazzından, isteklerinden ve arzularından vazgeçmeleri halinde onlara yeni bir statü vaat etmektedir. Bu Hinduizm'de "Karma", Budizmde "Nirvana" adını alır. Bizdeki tasavvuf inancında Hallac'ı Mansurla görülen "Enel Hak" düsturu da buna benzer bir olgu olarak önümüzde durmaktadır. İnsanın

6 Richard van Dülmen, *Alte Völklinger Hütte; Erfindung des Menschen: Schöpfungsträume und Körperbilder 1500-2000*, Böhlau Verlag, Wien, 1998, s. 28.

7 Norbert Bormann, *Frankenstein und die Zukunft des künstlichen Menschen*, H. Hugendubel Verlag, München, 2011, s. 41

8 <http://www.hayallerotesi.com/forum3/mitolojik-efsaneler-71/pygmalion-efsanesi-10166/> erişim: 09. 09. 2011

bütün bedensel hazlarından, dünyevi sıkletlerden uzaklaştıktan sonra bir nevi melekleştiğini, ruhani bir varlık haline geldiğini, bir anlamda fena kisvesini yırtıp beka kisvesiyle günahattan, günah duygusundan, insani duygulardan uzaklaştığı için bir nevi kendisini Tanrıyla harmanladığını ve artık Tanrılaştığını, “Tanrı” olduğunu dinler tarihinde görmek mümkündür.

Semavi ve kutsal metinlerde de bu izleği görme olanağımız vardır. Âdem’in Havva’yla cennete sonsuz, baki bir yaşamları varken, onları yasak meyveye doğru iten şeytanın yine onları kandırırken Tanrı’nın Adem ve Havva’nın kendisi gibi sonsuz olmalarını istememesinden ötürü o ağacı kendilerine yasakladığı bilgisi vardır. Araf suresinin

19. "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz."
20. Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: "Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı."⁹

ayetlerinde de görüldüğü üzere şeytanın, Adem ve Havva’yı Allah tarafından kendilerine yasaklanmış ağaca itmesi, ayetin bizlere öğrettiği üzere bir nevi “melek olmama”, “cennete ebedi kalmama” duyguları ile açıklanmaktadır. Diyanetin mealinde dikkat çeken Araf suresinin 20.nci ayetinde “ebedi kalacaklardan olmayasınız” terkinin önüne çevirmenin “cennette” sözcüğünü ekleyerek Âdem ve Havva’nın sonsuzluk arzusunun Tanrıya sarkan yönünü kırma girişimi görülebilir. Buradaki temel soru Âdem ve Havva’nın zaten baki oldukları cennette, zaten ebedi kalacakları cennette daha üst bir sonsuzluk tahayyülü içine nasıl girebildikleridir? Zaten baki oldukları bir ölümsüzlük düşüncesi ve yaşam tarzından yine “cennette edebi kalma” ya da “cennette ebedi varolma” düşüncesi içine neden girmiş olmaları? Bu bizatihi Tanrı olma arzusu, sınırsız güce sahip olma arzusu, zaten ebede sahip oldukları ve beka ile müjdelendikleri cennete yaratıcıları gibi olma arzusu olarak da görülebilir bir durum mudur?

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Kur’an Mealinde ise şeytanın ayarttığı ve yoldan çıkardığı Âdem ve Havva’nın ölümsüz olacakları düşüncesiyle yasak meyvedan yedikleri görülür. Ölümsüzlük düşüncesi ile biraz daha Tanrı olma arzusunu yan yana iliştmek mümkündür. Ölümsüz olmak isteyen Âdem ve Havva aslında zaten cennette baki, ölümsüz bir yaşama sahiptirler, dolayısıyla arzu ettikleri ölümsüzlük düşüncesi Tanrısal bir ölümsüzlük düşüncesi olmuş olmalıdır.

19. Ve ey Adem, zevcenle birlikte cennete yerleşin, dilediğiniz yerden yiyin şu ağaca yaklaşıp da zalimlerden olmayın!" dedi.

⁹ (http://kuran.gen.tr/?x=s_main&y=s_middle&kid=1&sid=7) (erişim: 23. 08. 2011).

20. Derken şeytan, kendilerine örtülmüş olan ayıp yerlerini açmak için ikisine de vesvese verdi ve: "Rabbiniz size bu ağacı yalnızca birer melek olmamanız yahut ölümsüzlüğe kavuşmamanız için yasak etti." dedi.¹⁰

Yaşar Nuri Öztürk'ün mealinde ise bu sahne "ölümsüzler arasına katılmamak" olarak sunulur okurlara:

"Rabbinizin sizi şu ağaçtan uzak tutması, iki melek olmayasınız yahut ölümsüzler arasına katılmayasınız diyedir."(Araf: 20)¹¹

Suat Yıldırım'ın mealinde aynı yer "ölümsüz hayata kavuşan olmama" olarak yorumlanır:

"Rabbinizin size bu ağacın meyvesini yasaklamasının tek sebebi, sizin meleklerden veya ölümsüz hayata kavuşanlardan olmanızı önlemektir" diyerek, kendisinin onların iyiliğini istediğine dair yemin üstüne yemin etti. (Araf: 20)¹²

Bu dört mealde de görüldüğü üzere dikkat çeken bir husus Âdem ve Havva'nın cennette, beka âleminde dahi olsalar, yani ölümsüz dahi olmuş olsalar da önlerine yasak bir ağaç, bir buğday, bir elma ya da buna benzer ne konulursa konsun, zaten sonsuz hayata sahip oldukları yerde yine daha fazlasını arzu etme isteklerine içsel olarak sahip olmalarıdır. Bu arzuya biz ister "sahip olunan şeyden (cenneten) daha fazla şey isteme arzusu" diyelim, isterse de "yaratılmış olan bir canlının idi, egosu, arzusu ve istekleri hiç bitmez" diye yorumlayalım, bir şey gerçek ki, içinde her şeyin kusursuz verileceği bir cennet dahi insanın arzu ve dileklerine, isteklerine eksik gelmektedir. İnsan gözü, hep yasak olan bir şeyleri aramaktadır. Bu doğada varolan canlıların ergenliğe eriştiklerinde veya kendilerine artık bakacak yaşa geldiklerinde anne babalarından nasıl ayrılıyorlarsa, yaratılmış olanın kendisini yaratandan kopma arzusu olarak da görülebilir. Bağımsız olma, bir güdüm altında olmama arzusudur. Hiçkimsenin boyundurğu altında olmama arayışıdır. Bunu İncil'in, Kuran'da da aynen geçen yerlerinden görmek mümkündür. Mose'nin 16. ayetinde Tanrı Âdem'e ağacı yasaklar, şayet yerse ve yasağı ihlal ederse öleceğini de bildirir:

"Und Gott, der HERR, gebot dem Menschen und sprach: Von jedem Baum des Gartens darfst du essen; aber vom Baum der Erkenntnis des Guten und Bösen, davon darfst du nicht essen; denn an dem Tag, da du davon ißt, mußt du sterben!" {1. Mose 2, 16}¹³

"Ve Rab Allah adama emredip dedi: Bahçenin her ağacından istediğin gibi ye; fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin; çünkü ondan yediğin günde mutlak ölürsün." {Eski Ahit, Tekvin Bap 2, 16-17}

¹⁰ A.g.p.

¹¹ A.g.p.

¹² A.g.p.

¹³ <http://lebensentscheidung.de/lebensentscheidung/schritt2.html> (erişim: 23. 08. 2011)

Yılan ise şeytandır, Satan'dır. Kadına (Havva) yasak meyveden yediklerinde, kesinlikle ölmeyeceklerini, o meyveden yediklerinde gözlerinin açılacağını ve Tanrılaşacaklarını, iyiyi ve kötüyü ayırmada Tanrı gibi olacaklarını söyler:

"Da sagte die Schlange zur Frau: (Offenbarung 20, 2: ...die Schlange, das ist der Teufel, der Satan) Keineswegs werdet ihr sterben! Sondern Gott weiß, daß an dem Tag, da ihr davon eßt, eure Augen aufgetan werden und ihr sein werdet wie Gott, erkennend Gutes und Böses. Und die Frau sah, daß der Baum gut zur Speise und daß er eine Lust für die Augen und daß der Baum begehrenswert war, Einsicht zu geben; und sie nahm von seiner Frucht und aß, und sie gab auch ihrem Mann bei ihr, und er aß." {1. Mose 3, 4-6}¹⁴

"Ve yılan kadına dedi: Katiyen ölmezsiniz; çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak, ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız. Ve kadın gördü ki, ağaç yemek için iyi, ve gözlere hoş, ve anlayışlı kılmak için arzu olunur bir ağaçtı, ve onun meyvasından aldı, ve yedi, ve kendisiyle beraber kocasına da verdi, o da yedi." {Eski Ahit, Tekvin, Bap 3, 4-6}

İster Kur'an'da isterse İncil'de olsun, olaylar birbirine yakın bir anlatımla anlatılır. Sadece Kuran'da yasak meyveden yendiğinde bir "melekleşme isteğine" ve "cennetteki ebedi hayatı yitirmeye", "ölümsüz olmayı yitirmeye" dair bir vurgu varken; İncil yasak meyveyi yiyince Âdem ve Havva'nın gözlerinin açılacağı ve artık (iyiyi ve kötüyü ayırma sürecinde de) Tanrı gibi olacaklarını (wie Gott sein) dillendirir. Semavi metinlerdeki Âdem'in ve Havva'nın bu açgözlülüğü, "Tanrı olma arzusu"nun köken örneği olarak önümüzde durmaktadır. Sadece isteklerine ve arzularına kandıklarından, benliklerinin isteklerini frenleyemediklerinden değil, cenneten kovulduktan sonra bile o ilk günah (Ur-Sünde) ile birlikte bir ilk korku (Ur-Angst) geliştirmişlerdir. Bu ilk korku, çocuğun anneden korkması, o köken kaynaktan kopması ile koşut bir korkudur. Lanetli bir beden olarak alışıldık topraklardan uzaklaşma ve yeni bir yere uyum sağlama korkusudur. Tanrıdan kopuşla birlikte insanın içinde gelişen korku ona bir daha varamama, ulaşamama, erişememe korkusunu da içinde barındırır. Bu hayatta ayakta durabilme, kendi kendine yetebilme, Tanrının kayrasından uzak kendisini eksik hissetme duygusu olarak da tezahür eder. Bu köken-eksiklik, kendini güçlü ve emin hissedememe, gelecek korkusu, ölüm korkusu, insanlardan korku, güvensizlik, iç nefret şekline de dönüşebilir. Bu duygulardan kurtulmanın yolu şayet bir iç onarım ve iç terapiyse, kişinin Tanrıyla bir olması ve barışık olması, yaptığı günahın ayırımına varması ve o duyguyu onarma arzusuysa, ancak yaptığı bütün hataların bir telafisi ile olabilir. Kendi kendine yetmeye çalıştıkça, iç onarımını şekillendirdikçe yine eksiksiz ve kusursuz, benliğine güvenen ve egosu yüksek bir kişilik haline gelir. Kurtuluşu belki de eksikliğini giderip Tanrı'nın da vasıfları olduğundan onun gibi belki mükemmel bir insan haline gelebilmesidir. Kâmil insan, ekmel insan, insanı kâmil bu noktada devreye girer ve bu da bir nevi melek oluşluğu, Tanrı (gibi) oluşluğu beraberinde getirir. İnsan mikrokozmos, kozmos makroinsansa, Tanrının cemali ve celali vasıfları tasavvufta da

¹⁴ A.g.p.

olduğu gibi insanda aynen belirir, yaratılanın yaratandan vasıflar içermesi doğal bir durum haline gelir.

İnsanın yaşadığı dünyada dinle teması kaçınılmaz görünmektedir. Öyle ya da böyle kişiöğlü yaşamında dinle yüzleşecek ve dünya dinlerinden birini seçecektir ya da seçmek zorunda kalacaktır. Bunu iradi yapmasa da bir dinin müdavimi olmak zorundadır. Yeni dönemlerde nüfus cüzdanlarında din hanesinde eskisi gibi hangi dine mensup olduğunuz mecburi olarak yazılmamaktadır. Bir kişi dilerse, dinle arasına bir mesafe koymayı arzularsa, o haneyi boş bırakabilmektedir. O haneye inanmadığını da ekletebilmektedir. Ama başa dönecek olursak, insanın bir dinle yaşantı idame ettirdiği bilinir. İnsanın bir dine bağlantısı, primitif dahi olsa bir klana, bir aşiret dinine ve inancına bağlı olma zorunluluğu evrensel insan gereksinimi midir? Tanrıyı bir şekilde arama arzusunun bir neticesi midir bu içteki dinsel mikroçipler? İnsanın bir şeylere muhakkak inanma isteği, inanmadan yaşayamamasını mı gerekli kılar? Kendini inançsız olarak betimlemesi halinde bile bu durumun muhakkak bir inanma durumu olması ile açıklanabilir bir durum mudur bu durum? Din yardımıyla, biraz da tasavvuf ve new age inançlarıyla insanın kendi olabileceği, kendini yok edebileceği, benliğini eritebileceği ve insan oluşuktan çıkıp melekût olma, nur olma, baki olma, sonsuz olma belki de kendisini yaratan Tanrı gibi olma arzusu olarak da yorumlanabilir bir durum mudur bu durum? Gaybın kapısını açıp da kendini sonsuz nura ve ölümsüzlüğe eklemleyebileceği bir duygu durum mudur bu durum? Kendini tam kıldığında ise bir çözüme yaşayacağı, çevresinden, insanlardan, dünyevi korkulardan, hırstan, şehvetten, arzudan korkmayacağı bir kendini gerçekleştirme durumu mudur bu durum?

Şimdi insanların tanrı olma arzularının dünyada çokça mensubu olan önemli birkaç dinde yansımalarını görmekte fayda olacağı kanaatindeyiz. İlk ele alacağımız din Hinduizm'dir. Hinduizm'de Hint mitolojisinin inanca müdahalesi çokça görülür. Hinduizm'in geleneğinde, geleneğinden kasıt mitolojisinde Kadim Yunan - Greklerde olduğu gibi - politeist mitoloji günyüzüne çıkar. Çoktanrılı bir mitolojik ardıl alanın kültürü o şekilde şekillendirmesiyle zamanla gündelik hayatın içine ve bu hayatta dinsel inançlara da bunun etkileri işlemiştir. Her dinde olduğu gibi iyi bir nefis terbiyesi Hindu için, hele de Karma'ya varma yolunda önemli bir işleve sahiptir. Hatta nefisini iyi terbiye ettiğinde Tanrının üzerine bile çıkma durumu söz konusudur. İki önemli Tanrısal güce inanılır: Brahman ve Atman. Brahman daha ziyade metafiziki, doğaüstü, ayüstü âleme ait olan erki temsil ederken; Atman daha ziyade içsel güçleri, tinsel güçleri temsil eder. Kozmosun Brahman olması ve Brahman'ın kozmosu kaplaması ve Atman olarak da insanın bedeninde yer alması, ikisinin aslında birbiriyle içkin olduğunu da kanıtlamaktadır.¹⁵ Brahman'ın ve Atman'ın birleştiği, aynileştiği, hemhal oldukları yerde ise Hinduizm'de en saygın durum elde edilmiş olur. Bu bilgiye ve imana değer

¹⁵ Thomas Eissing, *Der Hinduismus - Darstellung einer fremden Weltreligion*, Grin Verlag, München, 2007, s. 3.

verilir. Brahman zaten Atman'ın içindeyse, Tanrı içimizde terkibi de bir nevi haklı olmuş olur. Tanrının içimizde olması ile de biz Tanrımızdır.

Diğer önemli bir din ise Budizm'dir ve Hinduizm'den türemiştir. O da ruhu arındırma, benliği sıkletlerinden öteleme felsefesine dayanır. Budizm'in birçok çeşidi vardır. Batı tarzı Budizm'in Tanrısı ve insanın bir ruhu olduğu reddini kabulü yanında, farklı Budist öğretiler insanın ruhunu kabul etmektedirler. Dualar, Budizm'in tipik ritüelleri, ruhu arındırmanın belirli şekilleri ile gösterilir. Bu nedenle çoğu Budistin dininde geleneksel bir karma şekli türemiştir. Japonya Zen-Budizmle Budizmi kendi ritüelleri, dini, inanç evreniyle şekillendirir ve yeni bir din şekli, ibadet şekli geliştirir. Şintoizm'in köklü geleneğiyle harmanlanan Budizm, bugün Japon dininin karışık bir dinsel inancını oluşturmuştur. Hinduizm'in "Karma"sı, Budizm'de "Nirvana" ile izah edilir. Nirvana'ya varma yolu nefis terbiyesinden geçer. Bu durum topyekûn bir erime hali, yok olma halidir. Bütün dünyevi duygulardan, nefisten, egodan, insanın bedenini ve ruhunu dünyaya bağlayan ne varsa hepsinin sıklet olarak atılması ve defedilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu dinde reenkarnasyon inancı da vardır ve öldükten sonra tekrar dirilmeye inanılır. İşte bu saydığımız iyi ameller, iyi davranışlar öldükten sonraki her doğumla birlikte insanın yararına bir derece olarak geri döner. Bu iyi amellerle tinsel yükseliş ve yeniden doğma eylemleri devam ederse sonunda Nirvana'ya ulaşılacağı inancı hâkimdir. Brahman'ın Atman'ın içinde olması Atman'a nasıl Brahmanlık vasfı ve özelliği vermiş olursa, bu durum panteist düşüncenin de yolunu açmış olur. Şayet Tanrı her şeyse ve her şey olarak Tanrı insanın bedenindeyse, insan bedeni bir nevi Tanrısı içinde bulundurma, Tanrıdan bir cüz taşıma hakkını da savunur. Herşey Tanrıdır ve Tanrı da her şeyi ihtiva etmiş olur.¹⁶ Doğadaki en küçük canlılar bile bu panteist görüşe bakacak olursak, Tanrının bir cüzüdür. İnsan da bunlardan biridir. Tanrının vasıflarına, isimlerine sahiptir. Bu canlılar, yani toprak, taş, dağ, bulut, deniz bir Tanrı tezahürüdür. Birçok filozof başta Jakop Böhme, Hegel, Spinoza, Usta Eckhart, Platon bu görüşün müdavimidirler.

Shirley Mc Laine'in de içinde olduğu ve katkılarının hakkının verilmesi gerektiği new-age hareketi de, bir dinsel gelenek olarak son yarım yüzyıl içinde çokça insanı etkilemiştir. Albrecht Schmidt'in tespitleri gibi geleneksel dinlerle burçların farklılığı inancıyla ayrıldığını zanneden ve yeni dinsel inancın artık Hristiyanlığa değil de başka bir şeye, yeni bir şeye, yeni bir çağa doğru açılması gerektiğine inanır new-age hareketi. İnsanın statü olarak hakkı kul olmak değil, bir anlamda yeni-çağda bilgilenmiş, kendini aşırı geliştirmiş ve Tanrı'ya denk bir özne oluşluktur.¹⁷ Ezoterik bilgi bu inancın yayılmasında büyük öneme sahiptir. İnsanın Tanrı gibi olması, tanrılaşması öyle kolay gerçekleşecek bir ritüel de değildir. Bedeni yıpratıcı şekilde meditasyon, inanç, gayret ve sabır reenkarnasyonda ruhun mükemmeleştirilmesi çabasında önemli etmenlerdir.

¹⁶ Michael von Brück, Whalen Lai: *Buddhismus und Christentum, Geschichte, Konfrontation, Dialog*, C. H. Beck, München 2000, s. 184.

¹⁷ Horst Nagel, *Mantras für die neue Zeit, 333 spirituelle Lieder*, Bod Verlag, Nordstedt 2010, s. 27.

Ruh mükemmel hale gelirse, Tanrı olmayı hak eder. Seçilmiş insan olmanın yolu da budur ve öyle kolay elde edilebilemeyen bir statüdür.¹⁸

Bu kadar teorik bilginin konuyu açmada yeterli olduğunu düşünüyoruz ve şimdi artık Grimm Masalları'ndan “Balıkçı ve Karısı” adlı masalda Ilsebil figürünün Tanrı olma arzusuna geçmekte fayda olacağı kanaatindeyiz. Masalların da bütün yazılı edebiyatlar gibi insan elinden çıktığı düşünülecek olursa, bu türde de insana ait unsurların, arzuların, heveslerin konu olarak ele alındığını görmek mümkündür. Tanrı olma arzusu, bir insan isteği olarak masal anlatıcılarının bilinçaltından masallara sinmiş ve “Balıkçı ve Karısı” gibi bir masalda da yerini almıştır. Masalların derlendiği yaşlı insanların (nağil neneleri, nağil dedeleri) yürürlükte olan bir anlatı geleneğini, kendilerinin de bizatihi tanık oldukları ve duydukları bir anlatı geleneğini aktardıkları söylenebilir. Demek ki toplumun bilinçaltı da, yasalar da, yazılı ve sözlü edebiyat da insanların bilincinden oluştuğu için, bunların varlığının insan bilincine ihtiyacı olduğundan dolayı bu ürünlerde görülen izleklerin insanın bilinç/altı ürünü olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur. “Balıkçı ve Karısı” adlı masala da yansıyan yaşlı, isterik kadının Tanrı olma arzusunu buna bağlayabiliriz. Konu hakkında fazla yorum yapmadan “Balıkçı ve Karısı” adlı Grimm masalının içeriği hakkında bilgi verelim.

“Balıkçı ve Karısı” adlı masal, bizlere fakir bir balıkçı ve karısının masalını anlatır. Bir gecekonduyu andırır evde fakir bir yaşantı içinde olan çiftin geçim kaynağı balıkçının tutabildiği balıklardır. Balıkçının bir günü bir diğerine denk değildir. Bir gün balık tutar, bir gün tutamaz. Eve balık getiremediğinde ise eşinden azar işitir. Yine öyle sıradan bir günde bir balık yakalar. Balık, sihirli bir balık olduğunu, kendisini serbest bırakmasını ister. Balıkçı da “Konuşan bir balık olduğuna göre zaten serbest bırakılmayı hak ettiğini” dillendirir balığa. Onu serbest bırakır. Akşam eve gittiğinde durumu karısına anlatır, karısı da onu azarlar ve sihirli bir balık olduğuna göre balıktan en azından bir ev, bir kulübe isteyebileceğini söyler ve yine o balığı bulup ondan bir ev dilemesini emreder. Balıkçı karısının zoruyla tekrar göle gider ve ilkin gökyüzünün sonra da gölün suyunun renk değiştirdiğini görür. Gök kararmaya göl de artık eski duruluğunu, temizliğini kaybetmeye ve yeşillenmeye, sararmaya başlamıştır. Balıktan öğrendiği sihirli “Balık, balık, canım balık/Konuşalım su yüzüne çık/Karım Ilsebil’in bir dileği var/Benimkisini sorarsan sağlık” sözcüğü¹⁹ söyledikten sonra balık çıkagelir ve eşinin ne istediğini sorar. Balıkçı da karısının bir gecekonduya değil de bir evde oturmak istediğini söyler. Balık dileğini anında gerçekleştirir. Adam eve vardığında evin değiştiğini, varsılaştıklarını görür. Ev her haliyle değişmiştir ve zengin bir ev görünümüne almıştır. Odalar, evin içi, dekor, ahır, her şey eskisinden kat kat daha güzelleşmiştir. Adam “Artık bununla yetinelim ve iyi yaşamaya bakalım!” der. Eşi ise “Bir düşünelim!” der. Birkaç gün sonra kadın evin artık kendisine dar geldiğini, her şeyin burada küçük olduğunu dillendirerek kocasını büyülü balıktan bir şato istemeye

¹⁸ Albrecht Schmidt, *Wenn der Mensch spielt*, Janz Team Verwaltung, Kandern 2002, s. 4.

¹⁹ Grimm Kardeşler, *Grimm Masalları I*, (çev: Kamuran Şipal) YKY, İstanbul 2003, s. 131.

yönlendirir. Kocası isteksiz bile olsa göle gider ve suyunun koyu mavi, mor ve katı olduğunu, eskisi gibi açık olmadığını görür. Sihirli sözü söyledikten sonra balık, eşinin şimdi ne istediğini sorar. Balıkçı da karısının bir şato, bir saray istediğini dillendirir. Balık bunu gerçekleştirir. Kocası eve vardığında evin gerçek bir şato olduğunu görür. Yüksek trabzanları, altından malzemeleri, geniş holleri, hizmetliler, yemeklerin en iyisi, sarayın arkasında faytonlar, en kaliteli atlar, en güzel bağ bahçe, içinde ceylanlar, tavşanlar vardır bu şatoda. Kadın ertesi gün hoşnutsuzluğundan bir kraliçe olmak ister. Sonsuz toprakların sahibi ve bu topraklara hükmeden her şeye sahip olmayı arzular. Kocasını balığın yanına zorla gönderir ve kraliçe olmak istediğini dillendirir. Balıkçı göle yaklaştığında suyun siyah gri bir renginin olduğunu ve iyice katılaştığını görür. Sihirli sözden sonra balık gelir, balığa durumu anlatır. Balık karısının kraliçe olduğunu dillendirir. Sonra kraliçelikten de sıkıldığından imparator olmak istediğini dillendirir. İmparator da olduktan sonra kadın papa olmak ister. Sarayının yanında dini mimariler belirir. Dini ritüeller evinin yanında yer alır. Krallar ayaklarını öper. Akşam adam yorgunluğundan rahat uyuyabilirken, isterik kadın daha ne olabileceği düşüncesiyle bir türlü uyuyamaz. Güneşin doğduğunu ve ayın battığını gördüğünde, güneşi doğuran ve ayı batıran biri olmak ister ve Tanrı olma arzusuna kapılır. Ertesi gün kocasından balığın yanına gitmesini ve eşinin ona Tanrı olmak istediğini söylemesini dillendirir. Kocası her ne kadar buna balığın gücünün yetmeyeceğini dillendirse de isterik kadın buna aldırılmaz. İstemese de balığın yanına gider. Bu ara fırtına çıkmıştır. Balıkçı kötü hava koşullarından ayakta duracak dermanı bulamamıştır. Kayalar savrulur, dağlar titrer, ağaçlar yerlerinden sökülür. Şimşekler çakar ve fırtınalar kopar. Hava kapkara bir hal almıştır. Koca, karısının Tanrı olma arzusunu balığa iletğinde balık bu isteği gerçekleştirmez ve onu eski baraka, gecekonduyla cezalandırır. Artık masal başa dönmüştür ve açgözlü kadın gecekonduda ömrünü geçirmek zorunda kalır. İsterik kadının her dileğinde kocası göle ilerlediğinde iklimin dilekle değiştiği, suyun daha da karardığı dikkatten kaçmaz. Karısının Tanrı olma arzusunu balığa aktardığında balık onun bu aşırı isteğini ters çevirir ve artık sahip oldukları varsıllığı da kaybederler. En eski gecekondu yaşantısına devam ederler. Tanrı olma arzusu her şeyden önce Tanrıya bir saygısızlık olduğundan dolayı kadının arzusu gerçekleşmez, hatta ters bir arzuyla da cezalandırılır. Normal insanlığın sınırlarında yer alan dilekler kabul görürken, Tanrı olma arzusuyla arzunun dengesi bozulur ve arzu gerçekleşmez hatta yerini ceza alır.

Her masaldan çıkarılacak bir ders varsa şayet “Balıkçı ve Karısı” adlı masaldan da, insan arzularında bir sınır tanımadığı, insan arzularının ve isteklerinin bir sonunun olmadığı anlatılmak istenmektedir. Balıkçının karısı isterik bir tip olduğundan ve arzularına gem vuramadığından içinde bulunduğu her koşulda daha fazlasını arzu eder. Sahip olduğuyla yetinmez, gözünü hep daha büyük olana diker. Bu yüzden de mutlu olamaz. Çünkü gözün açlığı, yetinme ile sınırlı değildir. İçinde bulunulan durum hiçbir zaman beğenilmediği için ve hep daha iyi bir statü, daha iyi bir durum, daha iyi bir iş, bir nesne, bir şey arzulandığı için de sahip olunan şeyin mutluluğu değil de sahip olunabilecek şeyin açgözlülüğü ve umudu onu uykusuz kılar. Her şeyle yetinen

balıkçının rahat uyuyup isterik karısının rahat uyuyamamasını buna bağlamak gerekmektedir. Balıkçının karısının istekleri arttıkça doğanın olumsuzu doğru giden ve kötüleşen şartları arasındaki paralellikler dikkat çekicidir. Başlangıçta en küçük ve makul istekte göl ve gökyüzü hafif bir değişim geçirir. İstekler arttıkça ve içte istek kabardıkça gökyüzü ve göl de onunla kabarır. Gökyüzü ve gölün rengi koyulaşır ve göl suyunun kıvamı katılaşır. İnsanın aç gözlüğü ve isterik olmasından, doğanın, Tanrının dahi hoşnut olmadığı görüntüsü çıkar bu durumdan. Zira insanın isterik ve açgözlü olmasından -milenyum yılı isterikliğimiz ve açgözlülümüz düşünüldüğünde- en fazla zararı doğa çekmiştir. Mobilya endüstrisi için Amazon ormanlarındaki ağaçların kesilmesinden, atıklara, çöplere dek, geri dönüşümü olmayan bir yığın gereksiz eşya üretiminden, naylondan, plastikten, petten, endüstriyel atıklardan doğanın aldığı zararların haddi hesabı yoktur.

Arzunun ve isteğin makro düzeye çıkması ve bir sınır tanımamasının, insanın devasa arzulara ve isteklere sahip olmasının gündelik hayatta da bir karşılığı vardır. İnsanın doğa yoluyla, doğal şeyleri kullanarak Tanrılaşma isteği, Tanrı kadar büyük olma arzusu peygamberler tarihinde, arkeolojik ve mimari tarihte, psikanalizde kendisini açığa vurur. Sosyal bir statü olarak insanları ezmek için zenginliğini ve iktidarını tebaasına ve uyruğu altındaki insanlara göstermek isteyen insanlar semavi metinlerde insanlara “Ben ala rabbinizim” dememiş midir? Tanrının haşmetiyle ve gücüyle savaşım içinde olan insanlar, Tanrıyla atışmak için ya da onunla yarışmak için Babil kulesini, İskenderiyye Fenerini inşa etmemişler midir? Tanrı da zaten niyetlerinden ötürü bu mimari yapıları yerle bir etmiş ve kendi büyüklüğünün dünyevi hiçbir arzuyla, nesneyle geçiştirilemeyeceğini ifade etmeye çalışmıştır. Psikanalizde egosantrik düşüncenin megalomaniye kadar sarkması ve megalomaninin aşırılışması, taşması halinde insanın kendini yaratıcılık aşamasında bir Tanrı gibi görmesi bilinçaltında onun da bir Tanrı olma arzusunun dışı vurumu değil midir?

Her ne olursa olsun “Balıkçı ve Karısı” adlı masaldan çıkarılacak ders, dünyada her şeyin bir sonunun, sınırının olduğudur. Arzu ve istek de buna dâhildir. İnsan noksan ve sınırlı bir yaratık olduğundan dolayı arzularında ve isteklerinde de sınırını bilmelidir. İşi isterikliğe ve aşırılığa götürecektir olduğunda bir lanetin kendisini beklediğini her zaman düşünmelidir. Egosu, idi, nefsi ne dersek diyelim ancak dünyevi sınırlar içinde kaldığında insan mutluluğu bulabilir. Balıkçı bunun için iyi bir örnektir. Balıkçı mütevekkil, gözü fazla yükseklerde olmayan, arzularını dizginlemiş ve bundan dolayı da huzurlu bir tiptir. İstekleri ruhunu kemirmediğinden huzurludur. Balığı yakaladığında balık konuşmaya başlayıp büyülü bir prens olduğunu dillendirdiğinde ve kendisini göle atarsa dileklerinin gerçekleşeceğini dillendirdiğinde sadece “bir balığın konuşması bile bir mucizedir” deyip ondan hiçbir şey istemeden onu gerisingeri göle atması balıkçının ruhunun ve isteklerinin masalda arzu edilen ideal ruh ve arzu olduğunu da gösterir bizlere. Gündelik hayatta mütevazı, doğayla yaşam sınırlarınızı bildiğiniz bir ayarda yaşıyorsanız mutlu olabilirsiniz. Arzu ve istek sınırını aşarsa bir lanet gelir ve sizi bulur.

Balıkçının karısının ilkin bir baraka, bir ev sonra bir şato, bir saray sonra bir kraliçe, sonra bir imparator, sonra bir papa, sonra da doğaya, güneşin ve ayın batışına ve doğuşuna hükmetmek isteyen, dünyaya büsbütün hâkim olmak isteyen bir canavara dönmesinin temel nedeni yukarıda da açıkladığımız gibi açgözlülüğü ve isterik tavrıdır. Bu açgözlülüğü ve isterik tavrı da “Balıkçı ve Karısı” adlı masalda, masalın sonunda, kadının aşırıya gittiği için cezalandırılması ile son bulur. Kadın başlangıçtaki fakirliği ve sefaletiyle bir nevi cezalandırılmış olur. Zenginliğinin elinden gitmesi, zenginlik arttıkça arzunun ve arzusuyla doğru orantılı olan isteklerin büyümesi doğru orantılı olduğundan en baştaki fakir duruma düşerek hiç Tanrı olmayı istememiş olma ile cezalandırılır. Başlangıç noktasına dönüş aynı zamanda dilek haklarını, isteme seçeneklerini de silip götürdüğünden büyülü balık da, büyülü balıkla birlikte bir şeyler dileme durumu da silinip gitmiş olur. Kadın sıfır noktasında dileksiz ve dileklerinin artık hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği bir durumla da cezalandırılmış olur.

KAYNAKÇA

- Von Brück, Michael, Whalen Lai (2000): *Buddhismus und Christentum, Geschichte, Konfrontation, Dialog*, C.H.Beck, München.
- Eissing, Thomas (2007): *Der Hinduismus - Darstellung einer fremden Weltreligion*, Grin Verlag, München.
- Bormann, Norbert (2011): *Frankenstein und die Zukunft des künstlichen Menschen*, H.Hugendubel Verlag, München.
- Van Dülmen, Richard, Alte Völklinger Hütte (1998): *Erfindung des Menschen: Schöpfungsträume und Körperbilder 1500-2000*, Böhlau Verlag, Wien.
- Kersten, Jens (2004): *Das Klonen von Menschen: eine verfassungs-, europa- und völkerrechtliche Kritik*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen.
- Nagel, Horst (2010): *Mantras für die neue Zeit, 333 spirituelle Lieder*, Bod Verlag, Nordstedt,.
- Schmidt, Albrecht (2002): *Wenn der Mensch spielt*, Janz Team Verwaltung, Kadem.
- Sagaster, Klaus / Kollmar-Paulenz, Karénina (2002): *Tractata Tibetica et Mongolica: Festschrift für Klaus Sagaster zum 65. Geburtstag, Monographienreihe zur Geschichte, Kultur und Sprache der Völker Ost- und Zentralasiens*, Otto Harrassowitz Verlag.
- Grimm Kardeşler (2003): *Grimm Masalları I*. YKY, İstanbul.
- Karaman, Hayrettin vd. (2001): *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İmam-ı Gazzali (2007): *El Münkizü Mined-Dalal*, Hakikat Kitapevi, İstanbul.

ONLINE KAYNAKLAR

- <http://www.hayallerotesi.com/forum3/mitolojik-efsaneler-71/pygmalion-efsanesi-10166/> (erişim:09. 09. 2011).
- (http://kuran.gen.tr/?x=s_main&y=s_middle&kid=1&sid=7) (erişim:23. 08. 2011).
- <http://lebensentscheidung.de/lebensentscheidung/schritt2.html> (erişim:23. 08. 2011).